

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет психології і соціальної роботи

(повне найменування інституту/факультету)

кафедра клінічної психології

(повна назва кафедри)

Д и п л о м н а р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: **«Аналіз психологічних особливостей співвідношення
спілкування та тривожності в підлітковому віці»**
« Analysis of psychological features of the correlation relationship between
communication and anxiety in adolescence »

Виконала: студентка **заочної** форми навчання

спеціальності 053 Психологія

Бровченко Ольга Михайлівна

Керівник к.істор.н., доц. Піщевська Е.В.

Рецензент к.психол.н., доц. Кременчуцька

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ 5 від 22 листопада 2018 р.

В.о. завідувач кафедри

_____ Піщевська Е.В.
(підпис)

Захищено на засіданні ЕК № _____

протокол № ____ від _____ 2018 р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК

_____ Якупов В.А.
(підпис)

Одеса - 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. ПРОБЛЕМИ СПІЛКУВАННЯ ПІДЛІТКІВ В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ	7
1.1. Категорія спілкування в психології та її характеристики	7
1.2. Психологічні особливості та характеристики спілкування і тривожності дітей в підлітковому віці	14
1.3. Вплив особливостей сімейного виховання та дитячо-батьківських відносин на тривожність підлітків	25
1.4. Фактори і особливості прояву тривожності в підлітковому віці	30
Висновки до першого розділу	38
РОЗДІЛ ІІ. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПІЛКУВАННЯ І ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ	39
2.1. Організація і методи емпіричного дослідження	39
2.2. Аналіз результатів експериментального дослідження	42
2.3. Дослідження психологічного співвідношення спілкування і тривожності у дітей підліткового віку	48
Висновки до другого розділу	55
ВИСНОВОК	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60
ДОДАТКИ	64

ВСТУП

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що в даний час, коли йдуть масштабні зміни і швидкі процеси соціально-економічних і політичних трансформацій в суспільстві, найважче доводиться підліткам з їх ще не стійким світоглядом, рухливою системою цінностей. Підлітковий вік традиційно вважається найважчим у виховному відношенні. Найчастіше труднощі підліткового віку пов'язують із статевим дозріванням як причиною різних психофізіологічних і психічних відхилень. У підлітковому віці можуть вперше виникати або помітно загострюватися різного роду патологічні реакції, пов'язані з розвитком психічних захворювань або труднощами процесу формування особистості.

Проблема психологічних особливостей спілкування у підлітків набуває особливої актуальності у зв'язку з виявленням умов ефективного управління взаємодією підлітка з однолітками, батьками, педагогами, яке передбачає знання вікових та психологічних уявлень про розвиток підлітка.

У вирішенні складних і багатогранних завдань виховання особистості значна роль належить вивченню вміння особистості спілкуватися, яка в залежності від її психологічних особливостей, може стимулювати, а може пригнічувати активність особистості, сприяти її моральному зростанню або гальмувати його.

Постановкою і розробкою проблеми спілкування займалося багато різних авторів.

Вперше у вітчизняній психології питання про роль спілкування як чинник психічного розвитку людини піднімає В.М. Бехтерев.

Л.С. Виготський, розглядаючи психічні функції, відводить спілкуванню значне місце і виділяє його як фактор психічного розвитку, умова його саморегуляції. Спілкування, по Л.С. Виготському, - це процес, заснований на розумному розумінні і навмисної передачі думок і переживань, які потребують відомої системи засобів.

У працях Б.Г. Ананьєва спілкування виступає як одна з форм життєдіяльності, умова соціальної детермінації розвитку особистості, формування психіки людини.

В.Н. Мясищев підкреслював вибірковість, активність, позитивний і негативний характер відносин, що складаються в процесі спілкування. Описав способи і форми спілкування.

Роль спілкування, як засобу прилучення особистості до теорії і практики соціального досвіду, як умова розвитку мислення виділив А.Н. Леонтьєв. Він також розглядав спілкування як окрему сторону діяльності. Спілкування включено в будь-яку діяльність - є її невід'ємним елементом.

В основі розуміння спілкування лежить концепція діяльності, що розвивається Д.Б. Ельконіним та О.В. Запорожцем. В тлумачення спілкування на передній план вони висувають його змістовну сторону та ставлять в центр уваги аналіз потребо-мотиваційних аспектів. Д.Б. Ельконін розглядав розвиток спілкування в різних вікових періодах.

Підхід до спілкування як до діяльності, має, на думку, М.І. Лісіної, ряд переваг в порівнянні з розгляданням його як особливого роду поведінки або сукупності умовних реакцій людини на сигнали, що надходять від іншої особи. Важлива перевага підходу до спілкування як до діяльності в тому, що він дозволяє співвіднести спілкування з іншими видами діяльності людини, зрозуміти місце спілкування в їх системі і, в кінцевому рахунку, визначити зв'язок спілкування із загальною життєдіяльністю індивіда.

Г.М. Андрєєва, розглядаючи спілкування з точки зору соціальної психології, виділяє три взаємопов'язані сторони - комунікативну, інтерактивну і перцептивну.

Ідея опосередкованості системи відносин людини до буття, її відносинами з іншими людьми отримує філософсько-теоретичне обґрунтування в працях С.Л. Рубінштейна.

Методологічною базою даного дослідження є вивчення проблеми спілкування психологів, таких як О.О. Бодальов, М.М. Рibaкова, А.В.

Мудрик, Л.М. Фрідман, Р.С. Немов, Л.А. Петровська, О.С. Прутченков і багато інших.

Тема дослідження: зв'язок спілкування і тривожності у дітей підліткового віку.

Об'єктом дослідження є особливості спілкування дітей підліткового віку.

Предметом дослідження виступає співвідношення особистісної тривожності з особливостями спілкування у дітей підлітків.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що рівні комунікативних здібностей підлітків залежать від ряду певних властивостей особистості, в тому числі і тривожності. При підвищеному рівні тривожності у підлітків знижується рівень комунікативних здібностей.

Метою дослідження є визначення співвідношення комунікативних здібностей та особистісної тривожності у дітей підліткового віку.

Завдання дослідження:

1. Вивчити і проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблем спілкування в підлітковому віці.
2. Виділити і вивчити психологічні особливості спілкування підлітків.
3. Виявити ступінь тривожності і комунікативних здібностей у дітей підліткового віку.
4. Визначити взаємозв'язок між комунікативними здібностями і рівнем тривожності.
5. Підібрати практичний матеріал для побудови моделі програми корекції комунікативних особливостей і тривожності у дітей підліткового віку.

Теоретичне значення дипломної роботи визначається тим, що результати і висновки даного дослідження про особливості спілкування як складних міжособистісних відносин являє собою певний матеріал для теоретичних узагальнень і подальшого більш глибокого вивчення загальних закономірностей.

Практична значимість дослідження полягає в тому, що отримані результати дозволяють зрозуміти характер зв'язку між здатністю спілкуватися і ступенем тривожності підлітків, що дозволить класним керівникам краще орієнтуватися у виборі заходів педагогічного впливу при формуванні комунікативних здібностей у підлітків.

Поряд з цим, використання в дослідженні методики вивчення підліткової тривожності і комунікативних здібностей в тій чи іншій модифікації можуть успішно використовувати педагоги з метою вивчення взаємин підлітків з однолітками, для вивчення виникаючих у підлітків труднощів у спілкуванні і управління процесом їх формування.

База дослідження: Емпіричні дослідження були проведені серед учнів середньої школи №69 м.Одеси у кількості 29 учнів, з них 15 хлопчиків, 14 дівчаток.

Структура дослідження: дипломна робота складається з вступу, теоретичного розділу і практичної частини, де розглянуто зв'язок спілкування і тривожності у дітей підліткового віку, висновків, списку літератури та 6 додатків.

ВИСНОВОК

Зміни, що відбуваються в нашій країні, - це реальність, обумовлена суспільними потребами. Ці зміни не могли не загострити і природній юнацький нігілізм. Безвихідь і її результат - споживчо-егоїстичне ставлення до життя дорослих породжує апатію у молодих людей, байдужість до себе та інших. Особливо значні зміни, що відбуваються в сфері спілкування.

Так як в підлітковому віці спілкування висувається на перше місце, воно відіграє важливу роль у формуванні особистості. Відсутність навичок спілкування змушує підлітка бути похмурим, незадоволеним собою. Такі підлітки помітно відстають у навчанні, нерідко конфліктують з дорослими і з однолітками.

Не успішність в спілкуванні з однолітками, батьками, педагогами часто призводить до болісних переживань підлітка. Саме сферою міжособистісних відносин обумовлено зростання тривожності у підлітків. Тривожність, закріпившись, стає досить стійким утворенням. Щоб цього не сталося, перед нами постає принципово нове завдання - готувати юних громадян до спілкування.

Від спілкування все в більшій мірі залежить успішність професійної діяльності, активності у суспільному житті, нарешті, особисте щастя кожного.

Потрібно пам'ятати, що відносини з дорослими у дітей в підлітковому віці носять складний і, на перший погляд, суперечливий характер, але складається ситуація наростання потреби в особистісному спілкуванні з педагогами і батьками, і неможливість її задоволення. Виходячи з цього, необхідно брати участь в житті підлітка, допомагати у вирішенні його проблем, бути для нього другом і товаришем.

Однолітки - теж значна фігура в житті підлітка. Зміна внутрішньої позиції приводить до того, що підлітку вже недостатньо бути просто хорошим учнем, мати високі показники, отримувати схвалення вчителя.

Набагато важливіше для нього мати репутацію хорошого товариша, користуватися довірою однолітків, мати близьких і постійних друзів. Отже, не потрібно відгороджувати дитину від спілкування з однолітками. Адже тільки в ситуації спілкування з'являється почуття емоційного благополуччя і стійкості. А все це надзвичайно важливо для їх майбутнього життя.

Від спілкування все в більшій мірі залежить успішність професійної діяльності, активність у суспільному житті, нарешті, особисте щастя кожного.

Метою дослідження було визначити співвідношення комунікативних здібностей та особистісної тривожності у дітей підліткового віку.

В ході дослідження нами було:

- проаналізовано в психолого-педагогічній літературі проблеми спілкування в підлітковому віці;
- виділено психологічні особливості спілкування підлітків;
- виявлено ступінь тривожності і комунікативних здібностей у дітей підліткового віку;
- визначено взаємозв'язок між комунікативними здібностями і рівнем тривожності.

Таким чином, нами були отримані результати, які підтверджують гіпотезу дослідження, що рівні комунікативних здібностей підлітків залежать від ряду певних властивостей особистості, в тому числі і тривожності. При підвищеному рівні тривожності у підлітків знижується рівень комунікативних здібностей.

Практична значимість дослідження полягає в тому, що результати дослідження дозволяють зрозуміти характер зв'язку між здатністю спілкуватися і ступенем тривожності підлітків, що дозволить класним керівникам краще орієнтуватися у виборі заходів педагогічного впливу при формуванні комунікативних здібностей у підлітків.

Поряд з цим, використані в дослідженні методики вивчення підліткової тривожності і комунікативних здібностей в тій чи іншій модифікації можуть

успішно використовувати педагоги з метою вивчення взаємин підлітків з однолітками, для вивчення у підлітків виникаючих труднощів у спілкуванні і управління процесом їх формування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алякринський Б.З. Спілкування і його проблеми / Алякринський Б.З. - М. : Знання, 2002. - 64 с.
2. Ананьєв Б.Г. Людина як предмет пізнання / Ананьєв Б.Г. - СПб.: Пітер. 2001. - 288с.
3. Андрєєва Г.М. Соціальна психологія / Андрєєва Г.М. - М: Аспект Пресс, 1999.. - 375с.
4. Байярд Р. і Д. Ваш неспокійний підліток / Байярд Р. і Д. - М. : Академічний проект, ISBN : 5-8291-0734-1, 978-5-8291-0734-5, 2001. - 208с.
5. Белкін А.С. Ситуація успіху: як її створити / Белкін А.С. - М.: книга для вчителя - Москва: Просвітництво, - (Майстерність уч ІТЕЛ: ідеї, поради, пропозиції). - ISBN 5-09-003409-5. Тисячу дев'яносто дев'яносто один. - 176 с.
6. Бодальов О.О. Популярна психологія для батьків / Бодальов О.О. - М., 2009. - 286 с.
7. Бодальов О.О. Особистість і спілкування. / Бодальов О.О. - М. : Міжнародна педагогічна академія, 1995. - 328 с.
8. Бодальов О.О. Спілкування процес формування особистості школяра: Досвід. Експеримент. Дослідження. / Бодальов О.О., НДІ загальної та педагогічної психології АПН СССР. - М., 1987.- 150с.
9. Вірджинія Н.К. Прикладна психологія / Вірджинія Н.К. Навчальний посібник для студ. вузів і слухачів курсів психологічних дисциплін / В. Н. Квінн. - 4-е междунар. изд.- СПб. та ін.: Пітер, 20010. - 558 с.
10. Виготський Л.С. Питання дитячої психології / Виготський Л.С. - збір.тв. в 6т.- М., Під ред. Д. Б. Ельконіна. - М. : Педагогіка, 1984.
11. Галяутдінова С.І. Методика вивчення особистості дитини / Галяутдінова С.І. СПб., - 1995. - 115 с.

12. Годфруа Ж. Що таке психологія?/Годфруа Ж. Що таке психологія: У 2-х т. Вид. 2-е, стереотипне. Т.2: Пер. з франц. - М.: Світ, 1996. - 376 с.
13. Гульдман В.В., Антонян Ю.М. Кримінальна патопсихологія / Антонян Ю.М., Гульдман В.В. - М.: Наука, 2001. - 248 с.
14. Добровіч Л.Б. Вихователю про психологію і психогігієну спілкування. Вихователю про психологію і психогігієну спілкування. Книга для учителя і батьків / Л. Б. Добровіч. - М.: Просвітництво, 1987. - 206 з. - (Психологічна наука-школі).
15. Дружинін В. Н. Експериментальна психологія / Підручник для вузів/ В.Н. Дружинін. - 2-е вид., доп. - СПб.: Пітер, 2003. - 319 с.
16. Жутикова І.В. Вчителю про практику психологічної допомоги / Жутикова І.В. - М., «Просвітництво», 2008. - 176с.
17. Захаров А.І. Неврози у дітей / Захаров А.І. СПб., М.:, 1996 - 192с.
18. Злобіна О.Г. Спілкування як фактор розвитку особистості / Злобіна О.Г.; Ред. Л.В.Сохань - Київ: Наукова думка, 2002. - 116 с.
19. Зюзько М.В. Психологічні консультації для молодого вчителя. М. - 1995. - 185с.
20. Іноземна психологія (Журнал) №6, 2006. - 19 - 21с.
21. Кан-Калик В.А. . Граматика спілкування / Кан-Калик В.А. . М.: «Просвещение» 1990р. - 190с.
22. Кан-Калик В.А. . Тренінг професійно-педагогічного спілкування / Кан-Калик В.А., Наука -М.:, 1990 - 162с.
23. Кан-Калик В.А. . Учителю про педагогічне спілкування / Кан-Калик В.А. -М.:, «Просвітництво» -1987. - 142с.
24. Колесов Д.В. Вчителю про психологію і фізіологію підлітка / Колесов Д.В. - М: Наука, 1986. - 199с.
25. Кон І.С. Психологія старшокласника / Кон І.С. - М. «Просвітництво», 1980. - 267с.
26. Лешман Е. Коли Ваша дитина зводить Вас з розуму / Лешман Е. - М., «Просвітництво», 1990. . - 192с.

- 27.Макшанцева Л.В. Тривожність і можливість її зниження у дітей /
Макшанцева Л.В. (Журнал «Психологічна наука і освіта») №2,. М : ,
Наука 1998 . - 32 - 36с.
- 28.Матвєєв В.Ф. Профілактика шкідливих звичок у школярів / Матвєєв
В.Ф - М: , Наука, 1987 . - 322с.
- 29.Матвєєв В.Ф Спілкування як фактор виховання школярів / Матвєєв
В.Ф - М., 1984. - 344с.
- 30.Мясищев В.Н. Психологія відносин / Мясищев В.Н. . - М., 1995 . - 234с.
- 31.Немов Р.С. Загальні основи психології / Немов Р.С. -М.
«Просвітництво», 1994. - 144с.
- 32.Петровська Л.А. Компетентність зі спілкуванням: Соціально -
психологічний тренінг / Петровська Л.А. . -М. «Просвітництво», 1989 .
- 182с.
- 33.Прутченков О.С. Соціально - психологічний тренінг міжособистісного
спілкування / Прутченков А.С . - М :, Наука 1988 . - 253с.
- 34.Прихожан А.М. Причини, профілактика і подолання тривожності /
Прихожан А.М. Езо Сімейна психотерапія Л .: медична, ISBN 5-225-
01588, 3 - 200 8 . - 192 с.
- 35.Психологічна наука і освіта (Журнал) №1, Наука 1996.
- 36.Рахімов А.З Словник-довідник по нравології / Рахімов А.З .- Уфа:
Видавництво «НОК», 2000. - 267с.
- 37.Рахімов А.З. Моральна психологія / Рахімов О.З. - Уфа: Видавництво
«НОК», 1995 - . 215с.
- 38.Рибакова М.М. Конфлікт і взаємодія в педагогічному колективі /
Рибакова М.М. .- М., Знання, 1991 . - 189с. .
- 39.Савіна Є., Шаніна Н. Тривожні діти / Савіна Є., Шаніна Н. . СПб.,
Пітер, 1996. . - 421с.
- 40.Сафін В.Ф. Введення в психодіагностику особистості школяра. СПб.,
Пітер, - 1990. - 342с.

- 41.Сорокіна А.І. Конфліктність в поведінці дітей і підлітків / Сорокіна А.І. . М: .Знання, - 1996. - 322с.
- 42.Спок Б. Розмови з матір'ю / Спок Б. - М :; Наука 1987. - 424с.
- 43.Тализіна Н.Ф. Педагогічна психологія / Тализіна Н.Ф. , Учеб. посібник для студ. середовищ. пед. навч. закладів. - М .: Видавничий центр «Академія», 1998. - 288 с.
- 44.Фрідман Л.М. , Волков К. М. Психологічна наука / Фрідман Л.М. , Волков К. М. - вчителю. - М .: «Просвітництво» 1985 . - 108с.
- 45.Фрідман Л.М. Кулагіна І.Ю. Психологічний довідник вчителя / Фрідман Л.М. Кулагіна І.Ю. - М., 1 991 . - 334с.
- 46.Фромм Е. Азбука для батьків / Фромм Е. - М: «Знання» , 2003 . - 212с.
- 47.Швандвін Н.І. Соціальна психологія в освіті / Швандвін Н.І. . - М: «Владос», 1995 . - 112с.